

вліття слід взяти до уваги те, що для ефективного механізму управління сферою туристичних послуг потрібне стимулювання розвитку туризму, чого, на жаль, на сьогодні в нашій країні не спостерігається. Наприклад, у Франції, Італії та Великобританії найбільш поширеною формою сприяння є надання субсидій, для Греції, Австрії характерні пільгові кредити, в Німеччині, Іспанії, Польщі – встановлені низькі ставки податку на додану вартість (ПДВ) [2, с. 98].

Висновок

Україна володіє багатим туристично-рекреаційним потенціалом, що забезпечує створення нових видів туризму, а також сприяє розвитку підприємництва. Але загальновідомо, що існуючий туристичний потенціал не використовується належним чином. Розвиток сфери туризму гальмується через багато проблем правового, організаційно-економічного регулювання, належного механізму управління туристичним потенціалом регіонів, методичного забезпечення функціонування підприємств туристичної сфери. З метою ефективного використання туристичного потенціалу території та рекреаційно-курортної індустрії необхідно створення територіального утворення для забезпечення функціонування та розвитку туристичної індустрії, що надають рекреаційно-курортні та туристичні послуги.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм» у редакції від 18.11.2003 №1282-IV [Електрон. ресурс] / Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

2. Здоров А.Б. Экономика туризма [Підручник] / Здоров А.Б. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с., с. 97.

3. Ігнатенко М.М. Проблеми та перспективи розвитку сільського туризму в Україні / М.М. Ігнатенко // [Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького. – Серія «Економічні науки»]. – Т. 12, №1 (43). – Львів, 2010. – С. 252–255.

4. Котлер Ф. Маркетинг местное привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы [Підручник] / Ф. Котлер и др. – СПб.: Стокгольм. шк. экономики, 2005. – 377 с., с. 68.

5. Мельник А.Ф. Організаційно-економічний механізм розвитку територіального комплексу послуг [Монографія] / Мельник А.Ф. – Тернопіль: Збруч, 2009. – 252 с., с. 75.

6. Онисько М.Б. Підвищення ролі органів виконавчої влади у розвитку туристично-рекреаційної сфери / Онисько М.Б. // Вісник ДІТБ. – 2005. – №9. – С. 95–100, с. 97.

7. Сіренко К.В. Аналіз туристичного ринку України в сучасних умовах розвитку економіки / К.В. Сіренко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. №12. – С. 70–74. [Електрон. ресурс] – <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2325>

8. Трегубов О.С. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Удосконалення організаційно-управлінських механізмів підприємств туристичної сфери [Електрон. ресурс] <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1855>

9. Школа І.М., Корольчук О.П. Менеджмент туризму: [Підручник] / І.М. Школа, О.П. Корольчук. – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 464 с.

Т.М. СЕМЕНЕНКО,
аспірантка, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Діагностика фінансового стану підприємства

У статті розглянуто сутність діагностики фінансового стану підприємства, її види, а також роль у його функціонуванні. Обґрунтовано застосування комплексного підходу до її проведення, охарактеризовано основні елементи діагностики, а також визначено взаємозв'язок між ними.

Ключові слова: діагностика фінансового стану підприємства, фінансова стійкість, комплексна модель діагностики.

В статье рассматривается суть диагностики финансового состояния предприятия, ее виды, а также роль в его функционировании. Обоснован комплексный подход к ее проведению, охарактеризованы основные элементы диагностики, а также определена взаимосвязь между ними.

Ключевые слова: диагностика финансового состояния предприятия, финансовая устойчивость, комплексная модель диагностики.

This article describes the main concepts of enterprise diagnostics, its role in enterprise's activity. The system-based approach in realization of diagnostics is justified, also its main elements and their interdependence are characterized.

Keywords: diagnostics, financial status, financial stability, complex models of diagnostics.

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах, які характеризуються фінансово-економічною невизначеністю та високою конкуренцією, фінансовий стан виступає найважливішою характеристикою підприємства. Об'єктивно оцінивши його, цілком можливо визначити ефективність його господарської діяльності, конкурентні позиції та економічний потенціал, а найголовніше – виявити порушення у діяльності господарюючого суб'єкта, знайти слабкі місця та вдатися до їх ліквідації. Саме діагностика передбачає аналіз причин виникнення проблем та розробку механізму дій з усунення чи по-

передження негативних тенденцій у діяльності господарюючого суб'єкта, що, своєю чергою, означає, що діагностика фінансового стану тісно пов'язана, а іноді є тотожною з діагностикою кризових явищ на підприємстві. На сьогодні існує безліч методів діагностики діяльності підприємства, розроблених як зарубіжними, так і вітчизняними вченими-економістами. В даному випадку постає питання в найбільш ефективному їх поєднанні, що і робить актуальним дане дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання стосовно діагностики фінансового стану підприємства, зокрема кризових явищ та ймовірності настання неспроможності, висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед українських фахівців з даного питання слід виділити І.О. Бланка, Л. О. Лігоненка, А.М. Поддєрьогіна, В.П. Савчука, О.О. Терещенка та ін. З російських вчених значний внесок у вивчення даної проблематики зробили А.П. Градов, А.І. Муравйов, М.І. Баканов, А.Д. Шеремет, із зарубіжних – Е. Альтман, У. Бівер, Ж. Тібо, Б. Коллас, Г. Спрінгейт та багато інших.

Мета статті. Враховуючи вище зазначене, основними завданням стає детальний розгляд основних теоретичних засад проведення діагностики фінансового стану підприємства, її основних видів та типів.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкових відносин не всі процеси підкоряються детермінованим, суворо кількісним залежностям. А отже, сучасною (ринковою) парадигмою методології діагностики діяльності підприємства є орієнтація на нерівномірну динаміку розвитку господарюючих суб'єктів. Таким чином, у нових ринкових умовах виникла необхідність введення нових інструментів аналітичного дослідження, що орієнтуються не лише на внутрішню діяльність, а й охоплюють весь спектр макро- і мікросередовища підприємства з виділенням проблем (явних та прихованих), визначенням протиріч, а також причин, що їх викликали. Все це в сукупності і зумовило появу діагностики в галузі економіки.

В економічній науці не існує єдиної або хоча б усталеної думки про те, що слід розуміти під діагностикою. При цьому діапазон різних поглядів, що стосуються визначення змісту діагностики, дуже широкий. До ХХ століття терміни «діагностика» і «діагноз» вживалися тільки в науковій і практичній медицині – діагностика (від грец. *diagnostikos* – здатний розпізнавати) – процес розпізнавання хвороби та позначення її з використанням прийнятої медичної термінології, тобто встановлення діагнозу; наука про методи встановлення діагнозу [1].

Діагностика в економічній сфері є відносно новим явищем. На Заході Ж.П. Тібо, М. Бартолі, К. Жессюа, М. Шерваль, Д. Броун, А.Ш. Мартінет, Я. Янг опублікували свої ідеї, що стосуються економічної діагностики, лише в 80-х – на початку 90-х років ХХ століття.

Огляд перекладної економічної літератури показує, що діагностика має місце у Франції, фінансовий менеджмент – у США та Англії, контролінг – у Німеччині та Австрії. Українська наука запозичила і розвиває всі ці напрями.

На сучасному етапі можна виділити різні трактування поняття «діагностика». У навчально-методичній літературі фінансова діагностика в основному ототожнюється з фінансовим аналізом або розглядається як його складова частина або вид.

Зокрема, Б. Коллас розглядає діагностику як частину аналізу, зазначає, що «діагностика – це розгляд фінансового становища підприємства таким чином, щоб виявити в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати досягнення поставленої мети і вирішення завдань, піддаючи небезпеки планову діяльність» [2, с. 43].

Французький учений Ж.-П. Тібо запропонував проводити комплексну діагностику підприємства, виділяючи економічну, функціональну, технічну, соціальну діагностику, діагностику функції «управління-фінанси», менеджменту та організації, зовнішнього середовища підприємства, а також стратегічну діагностику [3].

Вітчизняний економіст І.О. Бланк поділяє діагностику на два види – експрес-діагностику та фундаментальну діагностику. Перша дає змогу швидко й на ранніх етапах виявити кризові явища на підприємстві, а друга – дає більш детальну інформацію, з її допомогою можна визначити джерела (причини) кризи та відповідно виробити план дій з їх усунення. При цьому проведення фундаментальної ґрунтується на результатах експрес-діагностики [4].

Діагностика проблеми сама по собі часто стає процедурою, що має кілька кроків, із прийняттям проміжних рішень. Визначення проблеми включає такі кроки (процедури): виявлення симптомів; формулювання можливих причин у зовнішньому середовищі або базових проблем внутрішнього середовища, що лежать в основі симптомів; виявлення альтернативних дій для вирішення проблеми (рис. 1) [5].

У процесі діагностики фінансового стану підприємства передбачається виконання ряду завдань, серед них:

- своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства, визначення його больових точок і вивчення причин їх утворення;
- виявлення чинників і причин досягнутого стану;
- підготовка і обґрунтування прийнятих управлінських рішень;
- виявлення і мобілізація резервів поліпшення фінансового стану підприємства і підвищення ефективності всієї господарської діяльності;
- прогнозування можливих фінансових результатів і робота моделей фінансового стану при різноманітних варіантах використання ресурсів.

Об'єктом діагностики крім самої соціально-економічної системи можуть бути і її елементи (внутрішнє та зовнішнє середовище, підрозділи, персонал). Суб'єктами діагностики виступають зацікавлені сторони. До таких слід віднести власників, керівників, інвесторів, кредиторів, контрагентів та органи влади.

Загалом процес діагностики в широкому сенсі можна розділити на дві групи: макро- і мікроекономічну. Своєю

Схема діагностики фінансового стану підприємства

чергою, макродіагностику можна розділити на діагностику галузей економіки, секторів економіки та стан окремих фінансових ринків. Мікроекономічна діагностика умовно поділяється на діагностику окремого господарюючого та аналіз ефективності рішень господарюючого суб'єкта [6].

Як зарубіжні, так і вітчизняні науковці поділяють діагностику на зовнішню та внутрішню.

Внутрішня діагностика проводиться службами підприємства, його результати використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства. Її мета – забезпечити планомірне постачання грошових коштів і розмістити власні і позикові кошти таким чином, щоб отримати максимальний прибуток і виключити банкрутство.

Зовнішня діагностика здійснюється інвесторами, поставальниками матеріальних і фінансових ресурсів, контролюючими органами на основі інформації, що публікується звітності. Її мета – встановити можливість вигідного вкладення коштів, щоб забезпечити максимум прибутку і виключити втрати.

Усі методи діагностики фінансового стану підприємства можна розділити на дві великі групи. Першу групу утворюють кількісні (формалізовані методи) методи. В її межах можна виділити методи, притаманні безпосередньо фінансовому аналізу: вертикальний, горизонтальний, трендовий та коефіцієнтний аналіз, а також методи прогнозування банкрутства. Другу групу складають якісні (неформалізовані) методи. Розглянемо їх детальніше.

Горизонтальний аналіз полягає в порівнянні показників бухгалтерської звітності з показниками попередніх періодів.

Вертикальний аналіз проводиться з метою виявлення питомої ваги окремих статей звітності в загальному підсумковому показнику і наступному порівнянні результату з даними попереднього періоду.

Трендовий аналіз заснований на розрахунку відносних відхилень показників звітності за ряд років від рівня базисного року.

Фінансові коефіцієнти – це найбільш відомий і широко застосовуваний інструмент аналізу фінансової звітності. Вони застосовуються для аналізу фінансового стану підприємства і являють собою відносні показники, що визначаються за даними фінансових звітів (головним чином за даними звітного балансу і звіту про прибутки і збитки). Застосування фінансових коефіцієнтів ґрунтується на теорії, що передбачає існування певних співвідношень між окремими статтями звітності.

Система фінансових коефіцієнтів для аналізу фінансової діяльності, розроблена Р. Брейлі і С. Майерсом в їх роботі «Принципи корпоративних фінансів», стала, по суті, стандартом у галузі фінансового аналізу для зарубіжних фахівців [7]. Фінансові коефіцієнти з погляду авторів «служать зручним засобом узагальнення величезного обсягу фінансових даних та інструментом порівняльного аналізу діяльності компанії. Коефіцієнти допомагають вам задати правильні питання, однак, вони рідко дають відповіді на них» [8, с. 742].

Брейлі і Майерс розглядають і розраховують чотири типи фінансових коефіцієнтів:

- коефіцієнти фінансової залежності, які показують, в якій мірі компанія використовує позиковий капітал;
- коефіцієнти ліквідності, які показують, наскільки доступні компанії її грошові кошти;
- коефіцієнти рентабельності, які використовуються для оцінки ефективності використання компанією її активів;
- коефіцієнти ринкової активності, які показують, наскільки високо цінують компанію інвестори.

Брігхем і Гапенські у своїй праці «Фінансовий менеджмент» виділяють такі п'ять груп аналітичних коефіцієнтів:

- коефіцієнти ліквідності, які показують співвідношення оборотних коштів і короткострокових пасивів і, таким чином,

служать індикатором здатності фірми своєчасно погасити короткострокові зобов'язання;

- коефіцієнти управління активами, які показують, наскільки ефективно управляє фірма своїми активами;
- коефіцієнти управління джерелами коштів, які показують, по-перше, якою мірою фірма фінансується за рахунок позикових коштів, по-друге, чи достатній грошовий потік для покриття витрат по обслуговуванню боргових зобов'язань та інших постійних витрат;
- коефіцієнти рентабельності, які показують сукупний вплив заходів щодо забезпечення ліквідності, управління активами та джерелами коштів на результати фінансової діяльності;
- коефіцієнти ринкової активності і положення на ринку цінних паперів, які співвідносять курс акцій фірми з доходами фірми та балансовою вартістю активів на акцію [9].

Актуалізація прогнозування банкрутства посилилася в передових капіталістичних країнах (і передовсім у США) відразу після закінчення Другої світової війни. Поряд з іншими причинами цьому сприяло зростання числа банкрутств у зв'язку з різким скороченням військових замовлень. Виникла проблема можливості апріорного визначення умов, що приводять фірму до банкрутства. Спочатку це питання вирішувалося на емпіричному, чисто якісному рівні, що нерідко призводило до суттєвих помилок.

Перші серйозні спроби розробити ефективну методику прогнозування банкрутства відносяться до 60-х років минулого століття і пов'язані з розвитком комп'ютерної техніки. На сьогодні у світовій господарській практиці прийнято використовувати специфічні моделі діагностики банкрутства, які на основі врахування окремих груп показників фінансової звітності компанії дозволяють зробити висновки про наявність або відсутність кризового стану на підприємстві, ступінь загрози його збанкрутіння. До основних таких моделей можна віднести дво-, п'яти- та семифакторну модель Альтмана, дискримінантну модель Ліса, дискримінантну модель Тафлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, коефіцієнт Бівера, оцінку імовірності банкрутства за критерієм Фулмера, модель Чессера, модель Спрінгейта, дискримінантну модель Беєрмана [10, с. 59], узагальнену модель на основі дискримінантної функції, метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, модель PAS-коефіцієнта [11, с. 124–126] тощо. Проте останнім часом при аналізі різних сторін діяльності підприємства все більша увага приділяється саме неформалізованим методам аналізу. Така тенденція спостерігається в рамках різних дисциплін (наприклад, як економічний аналіз, фінансовий аналіз, стратегічний менеджмент, фінансовий менеджмент, теорія менеджменту, маркетинг тощо). Так, для аналізу внутрішнього середовища призначені методи жит-

тєвого циклу товару, життєвий цикл технології, життєвий цикл організації, графік Портера, крива досвіду. Для аналізу зовнішнього середовища призначені такі методи, як життєвий цикл галузі, аналіз сил по Ансоффу, PEST-аналіз, SPA-CE-аналіз, модель п'яти конкурентних сил Портера, модель ключових факторів успіху, матриця БКГ, Матриця «Дженерал Електрик» – Мак Кінсі, SWOT-аналіз та інші.

Висновки

Отже, діагностика являє собою процес цілеспрямованої дослідницької аналітичної діяльності, пов'язаний з інтерпретацією результатів аналізу. Діагностика базується на економічному аналізі, виростає з нього, це новий етап розвитку аналітичного дослідження, це вміння суб'єкта діагностики (економіста-аналітика) інтерпретувати результати аналізу, визначати проблеми і диспропорції, визначати діагноз і перспективи розвитку об'єкта дослідження (промислового підприємства) з урахуванням прийнятих заходів (управлінських рішень) і з обліком не вжитих заходів. І тут чим вище рівень інструментального дослідження, чим ширше використання сучасного інструментарію, тим точніші діагностики.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. на CD): 250 000 / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпін: Перун, 2007. – 1736 с.
2. Коллас Б. Управление финансовой деятельностью: Учеб. пособие / Пер. с фр. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
3. Антикризисное управление предприятиями и банками: учебно-практическое пособие. – М.: Дело, 2001. – 840 с.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Учебный курс. [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с.
5. Басовский Л.Е. Менеджмент: уч. пособие / Л.Е. Басовский. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 216 с.
6. Банк В.Р. Методология финансового анализа деятельности хозяйствующих субъектов / В.Р. Банк, С.В. Банк // Аудитор. – 2004. – № 7. – С. 29–36.
7. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. – М.: Олимп-Бизнес, 1997. – 1120 с.
8. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Под ред. П.П. Табурчука, В.М. Тумина, М.С. Сапрыкина. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 352 с.
9. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: полный курс в 2 т.: пер. с англ. – СПб.: Экономическая школа, 1997. – Т. 1. 497 с., т. 2. – 669 с.
10. Шапурова О.О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств // Економіка та держава. – 2009. – № 4.
11. Карпунь І.Н. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / І.Н. Карпунь. – Львів: Магнолія – 2006, 2008.